

Slavko Vukčević: „Borbe i otpori u okupiranim gradovima Jugoslavije 1941-1945.”

Knjiga Slavka Vukčevića »Borbe i otpori u okupiranim gradovima Jugoslavije 1941—1945.«, u izdanju Vojnoistorijskog instituta u Beogradu, spada u red prvih studija čiji predmet proučavanja su različite vrste borbi i otpora naših gradova prema okupatoru u drugom svjetskom ratu. To treba istaći i zbog toga jer su svi krupniji i značajniji događaji iz istorije našeg NOR-a i revolucije vezani i za naše gradove, počevši od konsolidovanja KPJ u godinama neposredno pred drugi svjetski rat, njenog izrastanja u rukovodeću snagu širokog revolucionarno-demokratskog i antifašističkog pokreta uoči aprilskog rata, povezivanja i jačanja partijskih i skojevskih redova poslije okupacije zemlje, razrade političke i vojne strategije za oružanu borbu, obavljanja političkih i vojnih priprema za ustanak, pokretanja i razvoja ustanka u svenarodni oslobodilački rat i revoluciju, pa do održavanja antifašističkih skupština, pojedinih vojnih operacija NOV Jugoslavije širom zemlje, probijanja sremskog fronta, borbi za konačno oslobođenje zemlje i proglašenja Federativne Republike Jugoslavije 1945. godine. Mada su u jugoslovenskim uslovima nastalim poslije fašističke okupacije, gradovi bili sjedišta neprijateljevih garnizona, oni su istovremeno predstavljali centre odakle su vršene političke i vojne pripreme za ustanak, a kasnije je odatle vođena, odnosno pomagano je vođenje oružane borbe protiv okupatora.

Prilikom pisanja svoje knjige u kojoj je nastojao da tu borbu prikaže u što adekvatnijem obimu i sadržaju, Vukčević je koristio metodu dokumentovane tematsko-hronološke analize, koju u odgovarajućoj srazmjeri prate kratka sintetička uobličavanja koja se na kraju knjige slivaju u sumarni zaključak, odnosno davanje ukupne

ocjene o mjestu i ulozi narodnooslobodilačkog pokreta u gradovima u okviru razvoja NOP-a u Jugoslaviji.

Istraživačka osnova na kojoj je knjiga rađena, uglavnom je arhiv Vojnoistorijskog instituta, arhiv Srbije, određene edicije i knjige, štampana građa i obimna literatura signirana u posebnim tematskim knjigama ili pojedinim časopisima. Primjetno je da je autor manje koristio arhive iz pojedinih republika i pokrajina, kao i arhive van zemlje.

Njegova knjiga je koncipirana i urađena tako da ima uvodni dio, šest poglavlja (sa potpoglavljima) i zaključak.

U uvodu (od 5. do 20. strane) autor, najprije, govori o stepenu obrade materije (navodi najvažniju bibliografiju) na koju se njegova knjiga odnosi, a zatim analizira političku i vojnu organizaciju NOB-a u okupiranim gradovima. Pri tome, ukazuje na mjesto i ulogu jugoslovenskih gradova u konsolidovanju već postojeće partijske organizacije nakon okupacije i podjele zemlje u aprilskom ratu 1941. godine, pripremu KPJ i naroda za oružanu borbu i važnost gradova u pokretanju i razvoju oružane borbe protiv okupatora.

U prvom poglavlju *Neoružane akcije 1941—1945*, (od 21. do 73. strane), uz brojne primjere opisuje oblike političko-propagandne aktivnosti NOP-a. Pri tome, autor dobro zapaža da je na teritoriji okupirane zemlje odmah po aprilskom ratu, KPJ preduzela mjere da se organizuje, usmjerava i podstiče širok i kontinuiran agitaciono-propagandni i politički rad u svim većim jugoslovenskim gradovima i većim i manjim industrijskim i kulturnim centrima. Ovaj rad je osobito mnogo značio na planu objašnjavanja ciljeva NOB-a, izgrađivanja borbenog bratstva i jedinstva, posebno u sredinama sa mješovitim stanovništvom. Podlogu za ovu vrstu djelatnosti predstavljalo je idejno nasljeđe KPJ i dokumenti i zaključci Centralnog komiteta KPJ i Vrhovnog štaba NOV Jugoslavije, i to počev od aprilskog proglasa 1941, stavova i odluka sjednice Centralnog komiteta KPJ od 4. jula 1941, septembarskog savjetovanja u Stolicama, sjednica Centralnog komiteta KPJ širom zemlje, antifašističkih skupština do završnih operacija i konačnog oslobođenja zemlje. Ova strana djelatnosti ne bi se mogla obaviti bez velikog broja ilegalnih partijskih štamparija i partijske tehnike koja je, pretežno, bila smještena u gradovima ili je iz njih snabdijevana materijalom.

Okosnicu drugog poglavlja *Diverzantska dejstva i sabotaze 1941—1945*. (od 85. do 111. strane) čine diverzantske i sabotажne aktivnosti na mašinama, onesposobljavanje voznog parka i uređaja

u željezničkim stanicama, onesposobljavanje telefonsko-telegrafskog saobraćaja, sabotaže u lukama, upadima u skladišta i magacine itd.

U trećoj glavi *Oružane akcije 1941—1945.* (od 113. do 137. strane) prikazani su brojni oblici oružanih akcija partijskih i skojevskih grupa u pojedinim gradovima Jugoslavije na neposredne nosioce okupatorsko-kvislinške vlasti, patrole i manje jedinice okupatora, sadejstva ovih grupa iz gradova sa partizanskim napadom spolja kao i opis oslobađanja pojedinih istaknutih aktivista NOP-a iz okupatorskih zatvora i bolnica.

Ilegalne veze i punkтови u funkciji oružanog i neoružanog otpora 1941—1945. (od 139. do 173. strane) naziv je četvrte glave Vukčevićeve knjige.

Nakon što je opisao značaj, strukturu i način održavanja ilegalnih veza u okupiranim gradovima, autor je dao tipologiju veza na slijedeći način: 1) održavanje veze radi prikupljanja podataka o neprijatelju; 2) veza kao uslov za sprovođenje političko-propagandne djelatnosti; 3) uloga veza u prebacivanju dobrovoljaca i kompromitovanih pripadnika NOP iz okupiranih gradova na slobodnu teritoriju; 4) ilegalne veze u funkciji rukovođenja oružanim i neoružanim oblicima borbe; 5) veza kao preduslov uspješnog organizovanja i izvođenja bjekstva iz zatvora i bolnica.

Peta glava *Gradovi — sjedišta rukovodstva NOP-a, izvori kadrova i materijalnih sredstava u NOR-u* (od 175. do 192. strane) po obimu nije velika, ali je tematski vanredno važna. Govori se o tome da su, upravo gradovi bili središta odakle je pripremana oružana borba protiv okupatora, a nakon njenog pokretanja i razvoja, gradovi su i dalje ostali važan izvor za popunu ljudstva i materijalnih sredstava za NOP na oslobođenoj teritoriji. Ovom glavom se ujedno završava opis uloge gradova u NOB-u, dok je šesta, posljednja glava (od 195. do 204. strane) posvećena *mjerama okupatora na suzbijanju narodnog otpora*. U vezi s tim opisane su brojne akcije, oblici propagande, vrste raznih represivnih akata nad stanovništvom, kao i razne druge mjere (pregrupisavanje snaga, specijalna obuka jedinica, pojačana budnost i dr.) i sredstva (utvrđivanje gradova, željezničkih objekata, puteva itd.) sa ciljem da se sačuva industrijska proizvodnja za njemačku i italijansku ratnu privredu.

Kraća zaključna razmatranja (od 205. do 209. strane) odnose se na ocjenu onoga što je opisano u prethodnim poglavljima.

Imajući u vidu sve što je autor dao u svojoj knjizi *Borbe i otpori u okupiranim gradovima Jugoslavije 1941—1945.*, može se kazati da

je on, u osnovi, izvršio postavljeni zadatak. Prije svega, zahvaljujući njegovom dugogodišnjem radu, dobili smo na jednom mjestu prikaz vrlo raznovrsne i široke skale neoružane i oružane aktivnosti i otpora stanovništva u okupiranim gradovima Jugoslavije, koju smo do sada imali obrađenu samo u parcijalnom obliku. Prikupljanje, selektiranje, sistematizovanje i obrada činjeničnog materijala onako kako ga je dao autor ima svoju nesumnjivu vrijednost.

Međutim, kada se razmišlja o tome koliko ova knjiga akceptira neposredna zbivanja i događaje u pojedinim jugoslovenskim gradovima, odnosno koliko ona sadrži u sebi stvarnosti iz života i borbe svakog većeg jugoslovenskog grada, onda bi se knjizi mogle uputiti određene zamjerke. Još u toku istraživanja autor nije bio u mogućnosti da podjednako istraži i konsultuje arhivsku građu svih jugoslovenskih gradova. Nejednak ekvivalent ove faze rada odrazio se različito i na sve kasnije naučnoistraživačke operacije. Zato se i desilo, na primjer, da se o narodnooslobodilačkom pokretu u okupiranoj Tuzli govori veoma skromno (pominje se samo četiri puta), dok se o narodnooslobodilačkom pokretu u Splitu daju daleko iscrpniji podaci (pominje se 54 puta), iako je opštepoznato da su ova dva naša grada imala mnogo sličnosti i na polju nastanka i razvoja narodnooslobodilačkog pokreta u gradovima. Pored ostalog, bili su i najveći gradovi u okupiranoj Jugoslaviji koji su oslobođeni prvi put (septembra 1943), skoro u isto vrijeme. Ima i drugih omaški, ali one ne umanjuju opštu vrijednost knjige. Osobito je značajno što je ovom knjigom svojevrstne strukture popunjena jedna deficitarna problematika u našoj historiografiji i što je iznijeta jedna zanimljiva tipologija formi i oblika ilegalnog rada koja može da se uspješno koristi i pri svakoj narednoj obradi ove materije za pojedine jugoslovenske gradove.

Dr Zdravko ANTONIĆ